

LIBRIS

We know
books

Redactare, tehnoeditare: Andreia E. Breaz
Copertă: Gheorghe Pogan
Colecția: *ACADEMICA*
Coordonator colecție: Prof. Univ. Dr. Mircea Popa

Descrierea CIP aparține Bibliotecii Naționale a României
ISBN 978-606-730-857-0

© Mircea Moț
Toate drepturile sunt rezervate.
Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă
fără acordul Editurii și al autorului.

Editura ECOU TRANSILVAN, Cluj-Napoca, 2022
Editor: Nadia Fărcaș
E-mail: office@edituraecou.ro
Telefon: 0745828755; 0364730441
www.edituraecou.ro

Mircea Moț

COMPLICITĂȚI SELECTIVE

ESEURI

Editura Ecou Transilvan
Cluj-Napoca
2022

„What is a name?” Ce se află într-un nume?

Diane și lui Teo li se dedică această carte!

CUPRINS

I

Creangă. Prezența vegetalului.....	7
Semnificative morți ale unui personaj	14
Duminică, luni... ..	21
Caragiale și mersul trenurilor	28
Scurta călătorie a repetentului.....	33
În absența bărbaților	41
Despre cosit, arat și seceriș	49
Copaci, pomi, meri și nuci.....	55
Despre Nadina și Petre Petre	61
Evanghelistul absent.....	68
Scriind uituc și plecat	79
Balada, încă o dată.....	88
Blaga. Veste și poveste	97
Despre blagiene brânduși.....	107
Negura, vânătoarea și ritualul povestirii.....	118
Drumul la munte al unui personaj	124
Ilie Moromete și Cocoșilă	131

Portret al artistului la maturitate	137
Despre cum se ține un buchet de trandafiri	144
File dintr-un calendar eliadesc	151
Muntele și marfarul	158
Dan Damaschin și esența poeziei.....	168
Ochiul și oglinda	179

II

Modus operandi	197
Durerea, labirintul și banchiza.....	204
Spectacolul interior și de gală al eseistului	211
Cerneala criticului și tremurătoarea sa grafie	219
Cistelecan după Cistelecan.....	225
Apostolul, cina și noaptea	232

I.

Creangă.

Prezența vegetalului

Ion Creangă este mai puțin atent la rolul decorativ al vegetalului ori la un pitoresc rural, concentrându-și atenția asupra relațiilor semnificative ale individului cu lumea satului. Naratorul său nu „contemplă” realitatea din preajmă, câtă vreme el este consubstanțial cu întregul, din care va fi rupt, în final, prin plecarea la școala de la Socola.

Cu toate acestea, vegetalul își dezvăluie semnificațiile simbolice pe parcursul narațiunii, marcând momente semnificative ale traiectoriei personajului și autentice repere ale condiției acestuia.

La începutul *Amintirilor* sunt menționați pomii, nediferențiați. Harnicul părinte Ioan din deal nu numai că a îngrădit gospodărește cimitirul satului, ci i-a îndemnat pe

humuleșteni să planteze pomi în acest cimitir: „Prin îndemnul său, ce mai de pomi s-au pus în țințerim, care era îngrădit cu zăplaz de bârne, streșinit cu șindrila...”.

De la pomi se trece la *păpușoi*, și nu în mod întâmplător. Prin luna mai, aproape de Moși, Nică este verificat la carte de „dușmanii” săi, un Nic-a lui Costache și Toader a Catincăi. Pentru a scăpa de pedeapsă, copilul fuge de la școală, însă nu caută salvarea în propria curte, cum ar fi fost de așteptat, ci intră în ograda unui megieș, apoi în grădina acestuia. Secvența se cuvine reținută pentru semnificația detaliilor sale: „Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies repede și nu mă mai încurc primprejurul școlii, ci o iau la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmălăi se și luaseră după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu intru acasă, ci cotigesc în stânga și intru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și, până să mă ajungă, eu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărână la rădăcina unui păpușoi. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui”. Se sugerează aici o moarte (înmormântare) simbolică. Cea care trebuie să moară și să fie înmormântată este ființa unui om răvășit de o frică ce i-a tulburat armonia și seninătatea, o

frică explicabilă în ultimă instanță. Copilul se îngroapă la rădăcina unei plante, trădând în felul acesta dorința de a dobândi condiția vegetalului, dar și insensibilitatea acestuia, de care are atâta nevoie în acel moment.

La vreme de iarnă, același narator pare mai puțin motivat să menționeze vegetalul, dar o face totuși. Este pomenit de data aceasta *mesteacănul* în legătură cu care dicționarele de simboluri consemnează că este un arbore sacru, „simbol al vieții și al regenerării naturii”, fiind, în egală măsură, „un copac funerar”, cu lemnul folosit pentru torțele și focurile de incinerare a cadavrelor celor defuncți¹. Bunica din Pipirig apelează la mesteacănul capabil să regenereze, pentru a-i vindeca de răia căprească pe Nică și pe vărul său Dumitru: „degrabă s-a dus în cămară, a scos un ulcior cu *dohot de mesteacăn*, ne-a uns peste tot trupul din creștet până în tălpi și apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură” (s.n.).

În timpul verii, copacul care se bucură de atenție este *cireșul*, nu însă un cireș oarecare, ci tocmai cireșul din grădina lui moș Vasile, „căci numai la dânsul și încă la vreo două locuri din sat era câte-un cireș văratic, care se cocea-pălea de Duminica Mare”. Cireșul contează totuși prea puțin prin semnificații simbolice. Copilul mândăcios și doritor de carne în special are nu întâmplător în atenție cireșele. Arunc o privire la simbolistica fructului pentru a

¹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2007, p. 256.

mă convinge că el nu este chiar la întâmplare prezent în text. Anumiți războinici „strivesc carnea (fac sacrificiu de sânge) pentru a ajunge la sâmburele amar (la adevărata esență a persoanei)”. Dar să nu-l supralicităm, totuși, pe copilul care, inconștient, asociază carnea ademenitoare a cireșei cu cealaltă carne, a porcului, de care are parte în timpul iernii, fără a exclude totuși ideea că „strivind” carnea fructului, Nică se dezvăluie pe sine însuși, dincolo de aparență.

În jurul cireșului era plantată însă cânepa, pe care, în halucinanta urmărire ce are loc, Nică și mătușa Mărioara reușesc să o pună la pământ: „Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie! Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvârr! de vro două-trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește. Apoi începe a se aburca pe cireș în sus, zicând: «Stai, măi porcane, că te căptușește ea, Mărioara, acuș!» Atunci eu mă dau iute pe-o creangă, mai spre poale, și odată fac zup! în niște cânepă, care se întindea de la cireș înainte și era crudă și până la brâu de naltă. Și nebuna de mătușa Mărioara, după mine, și eu fuga iepurește prin cânepă, și ea pe urma mea, până la gardul din fundul grădinii, pe care neavând vreme să-l sar, o cotigeam înapoi, iar prin cânepă, fugind tot iepurește, și ea după mine până-n dreptul ocolului pe unde-mi era iar greu de sărit; pe de lături iar gard, și hârșita de mătușă nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului! Cât pe ce să pună mâna pe mine! Și eu fuga, și ea fuga, și eu

fuga, și ea fuga, până ce dăm cânepa toată palancă la pământ; căci, să nu spun minciuni, erau vro zece-douăsprezece prăjini de cânepă, frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-a ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușa, nu știu cum, se încâlcește prin cânepă, ori se împiedică de ceva, și cade jos. Eu, atunci, iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvârl peste gard, de parcă nici nu l-am atins, și-mi pierd urma, ducându-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea...”.

Reține atenția în mod deosebit comportamentul mătușii Mărioara. De ce atâta îndârjire la această mătușă? Explicația gesturilor pe care le face „nebuna” și „hârșita” de mătușă trebuie căutată în prezența *cânepii* din jurul cireșului, pe care cei doi o strivesc nemilos, eliberându-i seva și mireasma. Or, după cum se știe, cânepa este o plantă psihotropă, iar inhalarea mireasmelor sale are un puternic efect asupra mătușii Mărioara.

Cum vara este anotimpul muncilor agricole, Nică este trezit din somn de Smaranda Creangă, care-l trimite cu mâncare la prășitorii din țarină, „tocmai în Valea-Seacă”. Pentru a-l stimula, mama își amenință fiul cu pupăza ce-și are cuibul „într-un tei foarte bătrân și scorburos, pe coasta dealului”. Așadar, își face apariția acum un alt copac, *teiul*, pe la care copilul se abate cu gândul să prindă pupăza: „Eu, atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte? Mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe

dânsa: nu numai decît pentru pupat, cum zicea mama, ci pentru că mă scula în toate zilele cu noaptea-n cap din pricina ei. Și cum ajung în dreptul teiului, pun demâncarea jos în cărare pe muchea dealului, mă sui încetîșor *în teiul care te adormea de mirosul... florii*" (s.n.). Restul nu ne mai interesează. Pentru semnificațiile simbolice ale teiului, apelez din nou la dicționarul lui Ivan Evseev: „În mitologia și în simbolistica populară în care pomii au semnificații masculine și feminine, teiul, în opoziție cu stejarul, este mai mult un arbore *feminin și matern*². Pe de altă parte, după cum bine se știe, floarea de tei are efecte liniștitoare, chiar soporifice, exact de ceea ce avea nevoie copilul trezit cu brutalitate din somn. El se îndreaptă instinctiv spre tei din dorința de a recădea în somn, ademenit nu atât de pupăză, cât de copacul care, atenție, „te adormea de mirosul floarei”. Tot ceea ce urmează, prinderea pupezei în mod deosebit, ține de efectul florii de tei asupra unui om căruia i s-a luat dreptul la somn.

În finalul *Amintirilor din copilărie* se insinuează, discret, un alt copac, de data aceasta *plopul*: „Am ajuns într-un târziu, noaptea, în cieriul Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare, unde-am găsit o mulțime de dăscălime adunată de pe la catiheți, din toate județele Moldovei: unii mai tineri, iar cei mai mulți cu niște târsoage de barbe cât badanalele de mari, șezând pe iarbă, împreună cu părinții lor, și preoți

² *Ibidem*, p. 408.

și mireni, și mărturisindu-și unul altuia păcatele!”. În seria simbolurilor vegetalului contează dubla culoare a frunzelor de plop, alb și negru, care „semnifică dualitatea oricărei ființe”³. Mai mult însă, plopul este asociat „durerii, sacrificiului și lacrimilor”; arbore funerar, plopul simbolizează „amintirea mai mult decît speranța, timpul trecut mai mult decît viitorul renașterilor”⁴. Totul motivat în finalul operei!

³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Volumul 3, București, Editura Artemis, 1995, p. 111.

⁴ *Ibidem*, p. 111.

Semnificative morți ale unui personaj

Trăind într-o legătură deplină cu universul, într-o condiție asemănătoare celei prenatale și având el însuși „nesimțirea” vegetală a butucului nesimțitor, Nică, personajul *Amintirilor din copilărie*, are extraordinara capacitate de a se regenera atunci când natura ființei sale este compromisă, „profanată”, într-un fel sau altul, de elemente străine, care-i amenință tocmai veselia și echilibrul. Pe parcursul narațiunii asistăm la succesivele și simbolicele morți ale personajului, prin care el se leapădă, într-un fel, de un trup marcat, însemnat, stigmatizat, așadar amenințat să devină un corp străin în marele corp al naturii înseși. El este chiar obligat să recurgă la această soluție, pentru a supraviețui în deplină consubstanțialitate cu universul prin excelență sănătos. Personajul moare simbolic arunci când este cuprins de frică, de acea teamă ce-i alterează vizibil întreaga ființă; dar nu numai, căci Nică „moare” și atunci când trupul îi este marcat de boală, care în general este înțeleasă ca semn al separării ritmului individual de ritmurile cosmice. Acest motiv al morților succesive ale personajului a fost de altfel comentat cu o mare finețe de către Valeriu Cristea într-un remarcabil *Dicționar al personajelor lui Creangă*.

Revenind, vom aminti că o primă semnificativă moarte a lui Nică are loc în momentul când personajul este urmărit prin păpușoi de cei doi mai vechi dușmani ai săi, Nic-a lui Costache și Toader a Catincăi: „Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies răpede și nu mă mai încurc prinprejurul școalei, ci o ieu la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmalăi se și luase după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu intru acasă, ci cotigesc în stânga și întru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și până să mă ajungă, eu, *de frică*, cine știe cum, am izbutit de *m-am îngropat* în țărână la rădăcina unui păpușoi. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui.” (s.n.).

Dacă fragmentul reprodus are în centru excesiva frică a personajului determinată de urmărirea celor doi hojmalăi, demnă de reținut este, mai ales, supralicitarea fricii și a urmăririi din perspectiva semnificațiilor de profunzime ale acestora. Nică devine, fără îndoială, *obiectul* atenției celorlalți, care, luându-l în seamă, îl izolează, implicit îl scot din contextul în care și prin care se definește. Or, Nică tocmai aceasta nu dorește și tocmai de aceasta se teme cel mai mult. Cu alte cuvinte, el se simte amenințat tocmai în relația lui

profund organică, esențială, cu întregul. El este vulnerabil în condiția lui, căci acum poate fi izolat, rupt de întreg prin acea frică (de care deja este cuprins) incompatibilă cu veselie structurală a satului Humulești și a naturii înseși. Vom vedea că nu se recurge la o soluție concretă, practică, ci la una simbolică. Urmărit de mai vechii săi dușmani, Nică trece pe lângă propria-i casă („și trec pe lângă casa noastră, și nu intru acasă”). Și ce protecție i-ar mai fi putut oferi spațiul închis, al casei părințești! El intră în ograda unui megieș și nu ne îndoim deloc de faptul că acest spațiu nu l-ar fi ocrotit! Nu se oprește nici în ocol, spațiu limitat, îngrădit, preferând nu întâmplător grădina, unde simte că ființa lui alterată de frică poate fi salvată numai asumându-și condiția vegetalului; el se îngroapă așadar la rădăcina unui păpușoi (mai ales asupra rădăcinii trebuie să se insiste, ca o garanție a legăturii profunde cu pământul), fiindcă, preluând condiția plantei, el se descarcă de enorma teamă ce a pus deja stăpânire pe el. Trebuie să mai atragem oare atenția că acei păpușoi din grădina fertilă „erau chiar atunci prășiți de-al doilea”, promițând fără îndoială creșterea și rodul?

În alt caz, Nică este pus în situația să se lepede iarăși de un alt Nică, înstrăinat de natură, dar de data aceasta prin boala care îl izolează și-l impune, după cum am mai spus, ca abatere și accident de la armonia întregului.

Ca să-l scape de holera care secera necruțător în împrejurimile Humuleștiului, părinții îl trimit pe Nică la stână

(departe de oameni, într-un spațiu prin excelență al vieții lipsite de rațional, cu credință nestrămutată, probabil, că băiatul va putea fi salvat, împrumutând ceva din vitalitatea primară de acolo), „în dumbrava Agapiei, lângă podul Cărăgiței”. Încă două elemente nu credem că pot fi trecute cu vederea în lectura fragmentului: dumbrava, ca garanție a regresiei în natural, și podul izolator, separând un spațiu aproape edenic de o natură umană marcată violent de boală. Însă „peste noapte a și dat holera peste mine – mărturisește naratorul – și m-a frământat și m-a zgârcit cârcel”. Copilul bolnav este încredințat lui moș Țandură, a cărui practică de doftor trimite cu gândul la pregătirea giulgiului pentru mort: „și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele ferbincioare pe o pânzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil” (s.n.) Gestul primește oricum conotații ritualice, cel bolnav este întors în copilărie, spre început, într-o altă vârstă, aurorală, cu toate implicațiile ei, anulându-se corpul bolnav, din prezent. Și acum, ceea ce ne interesează aici în mod deosebit: somnul este asociat morții. Notează Creangă: „și nu pot ști cât a fi trecut la mijloc până ce am adormit mort, și de-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos ca toți sănătoșii”. Și pe urmă: „Până-n seară, am și colindat mai tot satul, ba și pe la scăldat am tras o raită, cu prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lainic și un pierdevară ca și mine”. Cu alte cuvinte, după ce, prin boală,